

Lezing voor conferentie 'M/V in de kerk' te Harderwijk, 19 maart 2011.

Krijgen we ooit de ambten en gaven op orde?

Kerntekst bij de kerkorde is: 'Alles moet op gepaste wijze en in goede orde gebeuren' (*kata taksin*). Zo luidt het laatste vers van 1 Korinte 14, waarin Paulus de wanorde in de samenkomst aanspreekt. De geesten van de profeten moeten aan de profeten zelf 'ondergeschikt zijn' (*hupotassetai*), oordeelt Paulus.

1. In goede orde

Als Paulus schrijft dat in de gemeente alles 'in goede orde' moet gebeuren kan dat gewoon betekenen: 'ieder op z'n beurt'. Hetzelfde begrip 'orde' (*taksis*) vind je ook gebruikt van Christus die hogepriester is 'naar de orde van Melchizedek' (Hebr. 5:6, 10; 6:20; 7:11, 17), en niet 'naar de orde van Aäron' (7:11). Hij staat buiten de geordende structuur van het levitisch priesterschap. Je kunt het weergeven met '**naar het profiel** van Melchizedek', die unieke priester van God, die tegelijk koning van Salem was.

Mooi beginpunt voor een lezing die naar de ambtsleer kijkt. De priesterdienst is eens en voorgoed door Christus op orde gebracht. Onder zijn unieke priesterschap hoeft dat oudtestamentische ambt niet opnieuw vormgegeven te worden. Wat vervolgens 'de bediening van de verzoening' heet (*diakonia tès katallagès*, 2 Kor. 5:18-19) ligt op uitvoerend niveau. Christus heeft ons met God verzoend en is bezig de wereld met zichzelf te verzoenen. Onze inschakeling is niet onbelangrijk. Maar de orde van zijn priesterschap staat boven alles. Die is voorgoed in orde.

2. Maatschappelijke orde

Hetzelfde werkwoord (*hupotassomai*) komt veelvuldig voor in de zgn. huistafels van Paulus en Petrus waarin de sociale verhoudingen aangesproken worden. Burgers moeten zich aan de overheid onderwerpen, vrouwen aan hun mannen, kinderen aan ouders, slaven aan het gezag van hun meesters.

- De verhouding tussen overheid en burgers in een democratie is anders dan die in het Romeinse rijk was.
- Die tussen meester en slaaf is nauwelijks met die tussen werkgever en werknemer te vergelijken.
- Naar Romeins recht was de vrouw in juridisch opzicht eigendom van de pater familias, net als de kinderen. De ongetrouwde vrouw bleef onder het gezag van haar vader (of oudste broer) vallen.

Deze orde in de emancipeerde maatschappij is totaal anders. Christenen verwachten geen onderdanigheid van echtgenotes. Wat de verhoudingen in de kerk betreft lijkt mij de grote vraag: **in hoeverre is er sprake van gezag in de ambten en is het denkbaar dat zusters geestelijk gezag over broeders hebben?**

In de Nieuwe bijbelvertaling is het woord ‘gezag’ terug van weggeweest. Vertaalde men in 1951 nog ‘Vrouwen, weest aan uw man onderdanig’, nu heeft de NBV: ‘Vrouwen, erken het gezag van uw man als dat van de Heer’ (Ef. 5:22; vgl. Kol. 4:18; 1 Pet. 3:1). [En in het voorafgaande vers: ‘Aanvaard elkaars gezag uit eerbied voor Christus’ (5:21).] Toegepast op verhoudingen in de gemeente: ‘En u, jongeren, moet van uw kant het gezag van de oudsten erkennen’ (1 Pet. 5:5).

Let wel, in de bijbel wordt de verhouding van man en vrouw in de gemeente gespiegeld aan de huwelijksverhoudingen (vgl. 1 Kor. 11; 14:35). Alleen in 1 Timoteüs 2 lijkt het om vrouwen ten opzichte van mannen in het algemeen te gaan. Daar is de term ‘gezag’ in de vertaling gebleven: ‘Ik sta haar dus niet toe dat ze zelf onderwijst of gezag over mannen heeft’ (2:12). Paulus gebruikt hier het zeldzame werkwoord *authentein*. Myriam Klinker vat dit werkwoord op als explicatie van het eerdere ‘onderwijzen’: ‘en daardoor gezag over de man te voeren’¹. Zelfs als we het niet negatief vertalen met ‘domineren’ of ‘de baas spelen’ lijkt Paulus te waarschuwen tegen omkering van de verhoudingen. Opstand in plaats van rust (vgl. 2:2 en 12) zou het evangelie in opspraak komen.

Het treft mij hoe Paulus in zijn brief aan de gemeente te Kolosse met blijdschap registreert: ‘de orde die bij u heerst’ (Kol. 2:5). Die orde (*taksis*) ziet waarschijnlijk op de menselijke verhoudingen.²

Als echter de maatschappelijke verhoudingen veranderd zijn, mag de verhouding tussen man en vrouw in de kerk dan niet hierin meegroeien? **Is er sprake van gezag wanneer vrouwen het Woord doen?**

3. Liturgische orde

Een belangrijke vraag lijkt me ook: moet praktische concretisering (in dit geval: geordend optreden van gelovige zusters) altijd beginnen bij doordenking en verantwoording óf is de praktijk ook deel van de leerschool van groeiend inzicht?

Ik noem een voorbeeld uit de praktijk. Het is in vrij korte tijd kwam de figuur van voorlezer terug. Zonder veel strubbles gaan ook vrouwen voor *in schriftlezing*. Geen kleine taak in de liturgie! ‘Zalig hij die voorleest ...’, schrijft Johannes (Opb. 1:3). De uitnodiging uit de boekrol voor te lezen was in de synagoge gekoppeld aan verwachting van uitleg (Luc. 4:16-21). Het laten klinken van de Schrift in de liturgie had meer om het lijf dan je opgeven voor het leesrooster

¹ Myriam Klinker-De Klerck, *Als vrouwen het Woord doen. Over schriftgezag, hermeneutiek en het waarom van de apostolische instructie aan vrouwen* [TU-bezinningsreeks 8] (Barneveld: De Vuurbaak, 2011), 88, 93-95.

² De NBV vertaalt: ‘en ik zie met vreugde hoe hecht u met elkaar verbonden bent’.

en lezen als je aan de beurt bent. In Israëls synagoge en in Christus' gemeente lijkt het me ondenkbaar dat een vrouw voorging in de lezing van de boekrol van profeet of apostel.

Toch heeft ook daarin zich gewoon een verandering van cultuur voorgedaan. In de 1^e eeuw was lang niet iedereen geletterd en bezaten weinig mensen zelf een boekrol (laat staan een heel Oude Testament). Voorlezen hing dus samen met opleiding en sociale positie. Ongevoerd Hebreeuws lezen vergt belesenheid in de Geschriften. Bij onze hoge graad van geletterdheid en de verspreiding van gedrukte bijbeltjes is 'voorlezen' een basale vaardigheid. De gemeente lest immers mee. Het is een vorm die meestal met eerbied uitgevoerd wordt.

En toch, we hebben zonder moeite (een vorm van) voorgaan van vrouwen in de eredienst ingevoerd die eeuwenlang ondenkbaar was. Straks zal ik beweren dat het voorlezen van het geschreven Woord misschien zelfs onder 'profetie' valt. Dat bewustzijn ging echter niet aan de praktijk vooraf. De praktijk heeft mijns inziens aangetoond hoe goed en waardevol de inschakeling van zusters en broeders in voorlezing is. Een praktijkvoorbeeld.

In de eredienst van dankdag las een zuster voor uit de heilige Schrift. De eerbied en zorgvuldigheid van haar voorlezing, met glasheldere, haast adellijke stem uitgesproken, deed het Woord opklinken. Haar man was voorganger. Hij preekte in mijn beleving profetisch, zowel in opbouw als voordracht van de preek. Vurig. Die combinatie van een zuster en een broeder (in die volgorde) in de liturgie deed mij denken aan die wonderlijke zegswijze: als Jesaja zijn vrouw omschrijft als 'de profetes' (Jes. 8:3). De enige keer dat hij haar in zijn boek noemt, noemt hij haar zó. En een goede preek, biddend voorbereid, emotioneel betrokken gehouden, ingebed in een zorgvuldig ingevulde liturgie, is gewoon dat: de gave van de profetie. Profetie in actie.

In het voorbeeld van onlangs zag ik een *echtpaar*, gelijkwaardig en onderscheiden, voorgaan in eredienst à la mijnheer en mevrouw Jesaja. Zo zijn charisma en ambt in harmonie. Zo is het op zijn best: mannelijk en vrouwelijk, samen naar Gods beeld geschapen. Daar ligt voor mij absoluut het begin van alle nadenken, in Genesis 1:27: 'God schiep de mens naar zijn beeld, als evenbeeld van God schiep Hij hém, mannelijk en vrouwelijk schiep Hij de mensen'. Die verrassende gang van enkelvoud naar meervoud zegt mij: de mens kan alleen beeld van God zijn in de twee-eenheid van mannelijk en vrouwelijk. Dat geldt ook in samenwerking van de beide seksen in de gemeente.

Kijk, in het voorbeeld verdampt ineens het 'probleem' van man/vrouw in de kerk. Het is geen probleem meer, maar mooie werkelijkheid. Een twee-eenheid in eredienst. Vergelijkbaar met een Prisca en Aquila - opnieuw zij voorop.

Het zal wel toeval geweest zijn dat de vrouw op het leesrooster stond en haar man een preekbeurt in Kampen-Noord had. Zij stond bij de lessenaar, hij op de kansel. De vraag waar de Gereformeerde Kerken in Nederland zich mee confronteren is uiteindelijk toch deze: kan het ook andersom?! Dat zij hoger, op de kansel, staat en hij op hetzelfde moment op de kerkvloer, achter de lezenaar?

4. Vooropgaan en volgen

Jezus koos twaalf mannen om Israël in de leerschool te vertegenwoordigen. Vrouwen dienden en volgden hem. Zij heetten zelfs discipelin. Toch heeft de inzet van deze vriendinnen van de Heer niet het profiel van een functie in dienst van het evangelie. Het Nieuwe Testament kent evenmin (zelfstandige) vrouwelijke apostelen of evangelisten. Geen vrouwelijke oudsten.

Wel is er één vrouw die met het mannelijke woord *diakonos* heet (Rom. 16:2). En misschien zijn ‘de vrouwen’ in 1 Timoteüs 3:11 vrouwelijke diakenen, hoewel ik er (ondanks het ontbreken van het persoonlijke voornaamwoordje ‘hun’) toch toe neig te zeggen: het kan ook gaan over diakonale echtparen. De orde van de ‘ware weduwen’ is vergeten (1 Tim. 5).

De christelijke kerk heeft na de tijd van de apostelen vorm gegeven aan de kerkelijke dienst. De functies uit het Nieuwe Testament werden niet gekopieerd. In de tijd van de Reformatie werd wildgroei teruggesnoeid naar de drie ambten: dienaar van Woord en sacramenten, ouderling en diaken (soms als vierde ambt: de leraar). Dat is de regel, in elk geval een historische die bedoelde een bijbelse te zijn.

Wat ik op dit punt vooral zeggen wil is: in welke concrete vorm dan ook, de ambten wilden mijns inziens uitdrukking geven aan het **vooropgaan van mannen**, zoals dat je dat in heel de bijbel ziet. In een recensie van mijn boek schreef prof. Peels terecht: ‘Ligt in het woord “ambt” zoals wij dat kennen en gebruiken, niet bij voorbaat de notie van verantwoording, het “tegenover” van het Woord, en het leidinggeven?’³ Waarmee hij zeggen wil: je moet de ambtsleer als zodanig opnieuw doordenken. En er niet een ambt voor zusters tegenaan plakken. Ik stem de kritiek van Peels toe omdat ik ook denk: cosmetische oplossingen geven geen antwoord op de grondvragen. Kosmetisch: zoals de diaken uit de kerkenraad halen en zo ruimte voor vrouwen in het diakonaat maken.

Toch was de gedachte aan een algemeen vrouwelijk ambt bedoeld om de inzet van zusters op orde te brengen. Waarmee ik in dit geval bedoel: vrouwelijke inzet te profileren en te eren. Noem het een dienst, maar breng vrouwelijke inzet in pastoraat en diakonaat, onderwijs en verkondiging in relatie tot de ambtsleer.

Ondertussen denk ik ook: in het traject van bezinning kan de praktijk ook leermeester zijn. Ik maak mee dat een flink aantal vrouwen theologie studeert. Moeten we niet vormen scheppen waarin zij in de kerkelijke dienst haar vleugels kunnen uitslaan? Zodat de vrouwelijke dienst zich in de praktijk kan vormen? Bijvoorbeeld door te beginnen bij justitie- en ziekenhuispastoraat als werkveld voor vrouwelijke *pastores*. Ik weet, daar hoort een vorm van preken bij. En ook van een bepaalde manier van avondmaalsviering. Tegelijk is het een ander werkveld dan prediking en sacramentsbediening in de geordende gemeente.

5. Charisma en ambt

Nadenkend over regel en uitzondering, over geordend en charismatisch optreden wil ik iets toevoegen over relief in de Bijbel. In de bijbel komen we verhalen tegen waarin mannen en

³ H.G.L. Peels, ‘Een sympathiek maar ontoereikend pleidooi’, in: *Nader Bekeken* 2007 (maart), 89.

vrouwen in dienst van de Heer op een bepaalde manier optreden. Dat noemen we: *descriptieve* passages. Daarnaast zijn er concrete voorschriften over het optreden van mannen en vrouwen in concrete situaties. Dat noemen we *prescriptieve* passages. Beschrijvend en voorschrijvend. Die zijn op een bijzondere manier verweven. Ze laten iets zien van wat ik regel en uitzondering ziet. De regel drukt de uitzondering niet dood. De uitzondering ondermijnt de regel niet.

Een mooi *verhalend* voorbeeld is het optreden van vrouwen in Caesarea. Paulus reist door naar Caesarea en logeert bij Filippus, de diaken-evangelist, eerder voortrekker van de Zeven (Hand. 6) die op de voorgrond trad na de executie van Stefanus (Hand. 8). Lucas vindt het nodig om over dat logeeradres te noteren: ‘Hij [Filippus] had vier ongetrouwde dochters, die de gave van de profetie bezaten’ (Hand. 21:9). Hij vertelt er niet bij waarom hij dat voor Theofilus opschrijft. Dat is blijkbaar evident.

Een descriptieve tekst over opvallende vrouwen. Wat openbaart de Geest ons hier? Ik denk: in de eerste plaats een illustratie bij de (in Hand. 2:17) gedocumenteerde vervulling van Joëls profetie: ‘Aan het einde der tijden, zegt God, zal ik over alle mensen mijn geest uitgieten. Dan zullen jullie zonen en dochters profeteren, jonge mensen zullen visioenen zien, oude mensen droomge-zichten!’ De belofte van de Geest is vervuld aan Filippus, een oude(re) man. Geen probleem dat de man geen zonen heeft (althans geen gelovige zonen die het vermelden waard zijn). De Geest vervult het ouderlijk huis in Caesarea, zoals Hij dat op Pinksterdag in Jeruzalem deed, en laat vier meisjes illustreren dat Jezus woord houdt. Als Paulus’ werk onder de volken lijkt te stokken, blijkt tijdens zijn afwezigheid in het beloofde land de Heer nog steeds te maken. Er groeit een gezin op in een huis waarin de Geest intrek heeft genomen⁴.

Heel mooi, maar wat wil de Geest ons vandaag – op verhalende wijze – zeggen? We worden niet gewaar:

- Of die meiden een duidelijke functie in de gemeente of de missie hadden. Er staat niet dat zij ‘profetessen’ zijn (functieaanduiding) of dat zij ‘de gave van de profetie hadden’ (met nadruk op het charisma, zoals de NBV leest). Ik vertaal: ‘Ze traden regelmatig profetisch op’.
- Wat houdt dat profeteren concreet in? Vormen zij een kwartet dat geestelijke liederen maakt en uitvoert? Mozes’ zus Mirjam (was zij ook ongetrouwd?) wordt ook profetes genoemd als zij het refrein bij Mozes’ lied aan de Schelfzee componeert (Ex. 15:21). Is het ‘profeteren’ van de vrouwen in 1 Korinte 11:5 ook vooral zingen? Of hardop voorlezen van de profetische Schrift? Of moet ‘profeteren’ altijd een rechtstreeks ingeven van (nieuwe) openbaringsinhoud door God zijn?
- Opmerkelijk dat Lucas in één adem neerschrijft hoe een (mannelijk) profeet arriveert om een concrete profetische boodschap over Paulus uit te spreken. Had de Geest Agabus de reis niet kunnen besparen en het één van Filippus’ dochters kunnen influisteren? Of kiest Lucas niet voor het zelfstandig naamwoord in vrouwelijk vorm, *profētis*, om de indruk van een ambt te vermijden?

⁴ Zie verder over Handelingen. 21:9, E.A. de Boer, *Zij aan zij. Pleidooi voor een vrouwelijk ambt in de kerk* (Barneveld: De Vuurbaak, 2006), 70-75.

- Vierde lastig toepasbare punt: er staat nadrukkelijk bij dat de meiden *parthenoi*, nog niet getrouwde meisjes zijn.

Gaven van de Geest, offers in Christus' gevolg en een profiel dat recht doet aan de Schepper van mannelijk en vrouwelijk: we zullen het nooit in een keurig schema krijgen. Toch geloof ik dat we ook vandaag naar orde mogen streven: in de verhoudingen in de gemeente, in de eredienst, in het werk van het evangelie. Een orde die het evangelie vandaag niet in diskrediet brengt.

6. Ambt en gezag

Ik stelde wat vragen die opkomen bij de lezing van de descriptieve (beschrijvende) passage in Lucas' historisch verhaal (Hand. 21). En we komen, verbanden in de Geschriften volgend, terecht bij *prescriptieve* (voorschrijvende) zinnen in Paulus' brieven. 'Een ongetrouwde vrouw en een meisje dat nog niet getrouwd is, dragen zorg voor de zaak van de Heer, en wel zo dat ze God met heel hun lichaam en geest zijn toegewijd' (1 Kor. 7:34). Het lijkt ook beschrijvend, maar Paulus wijst ondertussen wel degelijk richting. Hoeveel doen we, denkend over dienst in het evangelie, als mannen én vrouwen met Paulus' uitroep: 'Ik zou liever zien dat alle mensen waren zoals ik' (7:7)? Geestelijke levensstijl en gekozen levensstatus raken aan de inzet in de dienst van het evangelie.

Prescriptief zijn de instructies over de oudsten en diakenen (1 Tim. 3). Zo ook de zgn. zwijgteksten. Hoe passen de beschrijvende passages (niet minder heilige Schrift) nu bij de apostolische voorschriften? Betekent 1 Korinte 14:34 ('Vrouwen moeten gedurende uw samenkomsten zwijgen') dat het bidden en profeteren door vrouwen in 1 Korinte 11:5 niet in de samenkomst op de dag van de Heer kan hebben plaatsgevonden? Betekent 1 Timoteüs 2:12 ('Ik sta niet toe dat zij zelf onderwijs geeft of gezag over mannen heeft; ze moet bescheiden zijn') dat de dochters van Filippus in elk geval niet in aanwezigheid van mannen profetisch optraden?

Zo kan je de plooien in ons (on)begrip van de nieuwtestamentsiche situatie niet gladstrijken. Wat op ons als uitzondering overkomt (profeteren en bidden door vrouwen) paste blijkbaar wel bij wat wij als regel menen te zien (dat het aan sommige mannen is voorop te gaan).

Mijns inziens dringt de spanning die we voelen tussen ambt en charisma, tussen voorschrift en voorbeeld in de bijbel tot doordenking van de ambten. Oefent degene die voorgaat in eredienst gezag over de gemeente? Heeft de dienaar van het Woord een bijzonder gezag - volmacht, zo u wilt? Ik denk dat het gezag van de voorganger samenvalt met het gezag dat van het Woord uitgaat. Dat is, in elk geval in de Westerse cultuur, niet meer van het geslacht afhankelijk.

Bij gezag hoort bevoegdheid te beslissen.

- Dat is verbonden met het doorhakken van beleidsknopen, leiding gevend werk in de kerkenraad.

- Het is de concretisering van het verklaarde Woord met het oog op geloofsleven en op levensstijl.
- Daarom is het in de raad van oudsten verbonden met opzicht en tucht over het leven van mensen.
- Dus valt in het bijzonder ook opzicht over leer en leven van predikers en catecheten, zielszorgers en ziekentroosters onder het ambt dat gezag nodig heeft.

Bevoegdheid te beslissen én verantwoording daarvoor dragen: is dat misschien de kern van het geestelijk gezag? Laten de kerken zich maar uitspreken. Laat materiaal daartoe voorbereid worden: wat het onopgeefbare is in de dienst van de verantwoording van mannen en tot welke velden zich de hulpvaardigheid van vrouwen mag uitstrekken.

Want hoe dan ook, de dienst van mannen is altijd al met die van vrouwen verweven geweest, zelfs als we het niet zagen.